

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1946. G. 23. AUGUSTĀ Nr. 34 (84)

LATVIEŠU PADOMJU ESTRĀDE

Nesen Maskavā noslēdzās PSRS Mākslas lietu komitejas organizētais Otrais Vissavienības estrādes mākslinieku konkurss. Šai konkursā, kura pirmais posms norisinājās uz vietām atsevišķās republikās un pilsētās, bet otrs un trešais Maskavā, piedalījās savu pie tūkstots jaunu padomju mākslinieku. Konkurss deva pārskatu par padomju estrādes mākslas pašreizējo stāvokli, atklāja tās stiprās un vājās puses. Konkurss pierādīja, ka padomju valstī slēpjas milzīgas radošās mākslas bagātības, ka mūsu tauta bagāta talantiem, ka mums ir daudz apdāvinātas jaunatnes, ka šī jaunatne patiesi un sirsnīgi mil mākslu, pilna spēmības pašizcilīgi kalpot tai.

Padomju estrādes māksla vēl samērā jauna, kā patstāvīgs skatuves mākslas žanrs tā sāka veidoties tikai dažus gadus pēc Oktobra revolūcijas. Savā tālākajā attīstībā padomju estrāde izlauza pati savu ceļu mākslā, kas principiāli pilnīgi atšķirīga no tā ceļa, ko gājušas un iet Rietumeiropas un Amerikas estrādes. Tur varjētes teātri, revijas, kabare ar savu rafinētās buržuāzijas publikas gaumei pielāgotu bezprincipiālo, dažādām ākstībām un pornografiju piesātināto programmu ne tikai konkurē ar operas un drāmas teātriem, bet pat izspiež tos. Cenšoties tikai izkaldēt savu sīkpiļsonisko skatītāju, tāda estrāde vēl vairāk samaitā to, iepotē viņam sliktu, vulgāru gaumi.

Padomju Savienībā estrādes māksla, ko skatītāju masu aptveres ziņā pārspēj tikai kino, kalpo padomju mākslas kopējiem uzdevumiem: palīdz celt visas tautas kultūrai politisko līmeni, uzskatāmi atspoguļo tautas cīņās un darbā veiktos varoņdarbus, iedvesmo uz jauniem sasniegumiem. Estrādes programmas izpildījuma vieglums padomju estrādes māksliniekiem netraucē parādīt savu nodomu nopietnību, bet visai mākslai — kalpot tās audzināšanai. Padomju estrādes māksla tuva tautai, viņa saistīta ar māksliniecišķo pašdarbību un no tās smej savas rezerves.

Neraugoties uz visu to, kā lasāms konkursa rezultātu novērtējumos, padomju estrāde vēl līdz šim laikam tomēr nav spējusi izkarot sev goda pilnu vietu pārējo skatuves mākslas žanru starpā. Estrādes mākslas vadība nevelta šim žanram vajadzīgo uzmanību. Rezultātā tautas talantu bagātās rezerves netiek pienācīgi izmantotas, estrādes priekšnesumu māksliniecišķā un tehniskā izpildījuma līmenis ievērojami zemāks par to, kādu no tā prasa padomju skatītājs. Taj laikā, kad mūsu zemē notiek strauja un varena visu citu mākslas un kultūras paveidu attīstība, un, līdz ar to, pieaug arī skatītāju prasības, estrādes mākslas žanrā vērojama stāvēšana uz vietas.

Vissavienības estrādes mākslinieku konkursā Maskavā piedalījās arī latviešu estrādes mākslinieki: raksturdeju izpildītāja, Liepājas Muzikālā dramatiskā teātra soliste Marta Alberin-

ga un akrobatisko deju izpildītāji — Filharmonijas mākslinieki Friderika un Leopolds Jirgensoni. Tā tad, viss zugsā sacītais par padomju estrādes mākslu vispārī pilnā mērā un vēl vairāk attiecas arī uz mūsu estrādi, kas vēl ļoti jauna un neizkopta. Latviešu padomju estrāde, kā patstāvīgs skatuves mākslas žanrs sāka veidoties tikai ar 1940. gadu. Latvijai iestājoties Padomju Savienībā, savu attīstību nepārtraucot arī Tēvijas kara gados, kad tā patiesībā bija vienīgais no pastāvošiem Latviešu padomju skatuves mākslas paveidiem un tajā darbojās daudzi redzamākie republikas mākslinieki: Rudolfs Bērziņš, Elfrīda Pakule, Aleksandrs Daškova, Leonīds Zachodņiks, Hermanis Brauns, dejotāji Ozoliņi, koris u. c.

Tagad visu mūsu estrādes darbu organizē un vada Valsts Filharmonija. Išā laikā, kopš Latvijas atbrīvošanas pirmajam dienam tā izveidojusies par ievērojamu māksliniecišķu spēku republikā. Filharmonijā darbojas viens no labākajiem republikas koriem komponista un diriģenta Jāņa Ozoliņa vadībā. Filharmonijas pastāvīgie mākslinieki ir tādi ievērojami muzikas izpildītāji kā vijolnieki Jungmanis, Stūrešs, Strāncis; pianisti Brauns, Sluckovs; dziedātāji solisti Tālis Matīss, Hermine Sala, Olga Mašinskaja, Kurikova, Sloņimskaja u. c. Noorganizēti divi pūtēju orķestri, kas izpilda nopietnas koncertu programmas, dzasa orķestris, latviešu dziesmu un deju ansambļi, darbojas deklamatori, akrobāti, iluzionisti, choreografi. Tuvākā laikā sāks darboties brigade «Cirkus uz skatuves», kā arī ministru teātris. Triju mēnešu laikā galvaspilsētā Rīgā un citās republikas pilsētās sniegti ap 140 estrādes koncertu, apkalpojot milzīgas darba ļaužu masas.

Vissavienības estrādes mākslinieku konkursa novērtējumos atzīmēts, ka tiklab skaitliskā kā māksliniecišķā izpildījuma ziņā pirmajā vietā atrodas akrobatika un choreografija. Gluži tas pats sakāms arī par mūsu estrādes mākslas pašreizējo stāvokli, to apliecina arī tāds fakts, ka arī mēs par cieņaiem pārstāvēt Maskavā mūsu estrādes mākslu varējām izraudzīties tieši dejotājus. Tas nozīmē, ka estrādes māksla pie mums atrodas tikai savas attīstības sākumā, ka tās vispārējais līmenis ir visai zems, ka tai daudz būtiski trūkumi un nepilnības, kuru novēršanai turpmākajā darbā vajadzīga visu vadošo un radošo mākslas organizāciju piepūle.

Tiesām, uzstādot estrādes māksliniekam un mākslai vispār ne mazāk augstas prasības kā visu citu mākslas žanru izpildītājiem, vismazāk iebildumu var celt pret akrobatisko dejotāju pāri. Vissavienības estrādes konkursa diplomantiem Jirgensoniem, žonglieriem Račlinskajiem, iluzionistiem Vjatskijiem. Viņu izpildījums allaž turas augstā, nevainojamā tehniskā un māksliniecišķā izpildījuma līmenī, saista skatītāju, gūst pelnītu atsaucību Pavisam citā, daudz zemākā stāvoklī

atrodas pārējās izpildījuma formas un it īpaši deklamācijas un miniatūruveidumi. Acīmredzot, tas tāpēc, ka šeit nāk klāt kāds cits faktors, tas ir: doma, vārds, idejiskais saturs. Tādā kārtā esam nonākuši pie jautājuma par repertuāru.

Mūsu estrādes koncertu programma balstās galvenokārt uz folkloras un klasisko repertuāru. T. Matīsa ļoti plašajā un bagātajā repertuārā atrodam latviešu tautas dziesmas, latviešu komponistu — klasiku darbus, arijas no operām un tikai pāris latviešu padomju komponistu darbus (Ozoliņš, Zilinskis). Klasiskais repertuārs centrālā vietā ieņem arī pārējo dziedātāju soli: H. Salas, Kurikova u. c. repertuāros, atskaitot tiros žanra dziedātājus, kuru repertuārs sastādas no krievu padomju komponistu darbiem. Līdzīgs stāvoklis arī deklamācijā. Daļēji lasītājas Komovas repertuāra plānā lasām Mopasana, Čehova, Puškina darbus, angļu baladas. Mūsu estrādes vadība sevišķi pedēdē laikā jūtas «bailes» no laikmetīga repertuāra, kas, bez šaubām, atsaucas arī uz atsevišķiem izpildītājiem. Padomju muzika, literatūra, dramaturģija radījusi daudz māksliniecišķi un ideoloģiski augstvērtīgu darbu arī mazo formu mākslā. Neatmetot folkloru un klasiku, estrādes, kā vienas no operatīviem un masu aptveres ziņā visplašākās mākslas žanriem, uzvedumu programmas centrālā vietā ierādāma tieši laikmetīgām padomju repertuāram, kas atspoguļo un stāsta par šodien, risina aktuālus jautājumus.

Mūsu estrādes koncertu programmas gandrīz pilnīgi trūkst latviešu padomju repertuāra. Protams, liela daļa atbildības par to gulstas uz mūsu komponistiem, rakstniekiem, dzejniekiem, dramaturgiem. Nepiedaloties estrādes repertuāra radīšanā, vēl vairāk — noņiecinot to kā kaut kādu zemāku slāņu mākslu, komponisti un rakstnieki atņem sev iespēju piedalīties plašas un pateicīgas auditorijas audzināšanā, bet estrādes māksla līdz ar to zaudē tik nepieciešamo muzikālo un literāro palīdzību. Nenopemot atbildību no estrādes vadošajām organizācijām, šai gadījumā — Valsts Filharmonijas, kas nav parādījusi ne mazāko iniciatīvas pazīmju sadarboties ar Rakstnieku savienību nolūki kopīgiem spēkiem padarīt bagātāku mūsu estrādes priekšnesumu repertuāru, jāatzīst, ka par to ne mazākā mērā atbildīga arī pati Rakstnieku savienība, tās prozas, drāmas un dzejas sekcijas, kas no savas puses arī nav neko darijušas, lai rastu radošu kontaktu ar mūsu estrādes māksliniekiem. Latviešu padomju estrādes māksla varēs uzlabot savu darbu un attīstīties tikai rakstnieku un estrādes mākslinieku kopējo pūliņu rezultātā. Laikmetīgām dzīvi idejisku saturu piestrāvotam vārdam, jāiegūst noteicoša vieta mūsu estrādes koncertu programmas. Tikai tad estrādes māksla spēš apgaismot aktuālos notikumus un temas, varēs apmierināt padomju skatītāju arvien pieaugošās mākslas un kultūras prasības.

V. Kalvans

„Tirgus”

Meinharda Rudziša dzejoļi

VASARA ZEMGALE

I

Viz saulē birzs un Glūdas mežs,
Vējš atelpu snauz priedē,
No drūvām vārpas vēsmu dveš, —
Tur augusts graudus briedē.

Tavs gaišo matu dzintars maigs
Pār pleciem vijas jautri,
Un brūni iedegušais vaigs
Par putniem smaida kautri.

Virš strauta, kas pa ēnu urdz,
Zib bezdelīgās straujas,
Tās vidūnājot zilgmē spurdz
Un skūpstā spārnēm kļaujas.

Mēs saule ļaujām seju,
Mums acis gaiši mirdz —
Lūk, Tērvete pa leju,
Kā pērļu virkne irdz!

Tās liēos sulīgs atāls
Jau retām puķēm zied,
Un kraujū ganiņš patāls
Par latvju gvardiem dzied.

— Bij skaudri kara gadi, —
Nu sprāgi darbā būs:
Laiks — jauno dzīvi radī
Un vedī sauļup mūs!

II

Peld zilgmes tāle dzelmē
Un straumei cauri spīd, —
Pār drūvām tveices svelmē
Brūns vārpū vilnis slīd.

Pie vienrocēm likst kvieši,
Tās skanot kūļus veļ, —
Plauj atkal zemgalieši
Un zelta status ceļ.

Gatavojas Vissavienības mākslas izstādei

LATVIJAS PSR

Latvijas PSR mākslinieki Vissavienības mākslas izstādei 1947. gadā gatavo vairākus lielus gleznojumus, tai skaitā A. Zviedris «Akmeņš lauztuvēs», Ed. Kalniņš «Zveja»; četras gravīras no Latvijas zvejnieku dzīves izstādei gatavo grafiki P. Upiņš. Divfiguru kompozīciju «Pie jūras» (porcelāns) darina skulptors G. Kruglovs.

Izstādei gatavojas arī pārējie mākslinieki — O. Svemps, F. Varslavans, V. Kalnroze, G. Likums, O. Skulme, Ubans, grafiki O. Abelīte, A. Junkers, skulptori T. Zaļkalns, Zemdega.

LIETUVAS PSR

Lietuvas mākslinieki izstādē piedalīsies, lielāko tiesu, ar ainavu gleznojumiem. Tāds ir Gudaita darbs «Vecā Viļņa», T. Žebena «Rudens», Z. Zmudzināviča, B. Motuzeviča gleznas, T. Kulakauskas asējums «Kauna», I. Kuzminska «Viļņa» un V. Jurkuna litogrāfija «Jaunā lietuvju sādza».

B. Mergašilskis gatavo lielu gleznu «Lietuvju divīzijas cīnītāji pie Orlas».

I. Vainēkite savā gleznā pievērsusies Lietuvas vēstures temam.

«Partizāni» — tāda ir skulptora Kairāda kompozīcijas tema; N. Petruļis darina figuru «Plāvējs», R. Jakimavičus — M. Gorkija bisti.

IGAUNIJAS PSR

Intensīvi gatavojas izstādei Igaunijas mākslinieki. Dzimtenes dabu savos darbos attēlo R. Nimanis («Ziemeļigaunijas ainava»), K. Teters («Dienvidigaunijas ainava»), M. Kīts-Mjagi, R. Sagarīts, R. Utmans u. c. Igaunju tautas atjaunošanas un celtniecības darba patsavos darbos atspoguļos M. Bornmeisters, L. Miko, E. Einmans, skulptori V. Melliks, M. Sakss u. c.

Daudz uzmanības veltīts gleznotiem un skulpturālajiem portretiem. Mākslinieki G. Rauds, I. Saals, R. Treumans, A. Janzens, skulptori A. Kaaziks, G. Pommers, I. Raudseps, R. Timotens un I. Hirbs gatavo ievērojamu viru portretus.

Vienpadsmit dekoratīvi — lietiskās mākslas meistari izstādei gatavo ādas, tekstila un metāla izstrādājumus piņumus u. c.

JAUNĀ SEZONA MŪSU REPUBLIKAS TEATROS

Noslēdzies vai tuvojas noslēgumam vasaras brīvlaiks republikas vadošajos teātros. Sācies jauns intensīva radoša darba posms.

Kārtējo darbu pirmais atjaunoja Valsts Operas un baleta teātris. Jau ilgāku laiku rit mēģinājumi. Plašais teātra kolektīvs atkārtoti agrāk iestudētās operas un baletus. Uzskāta arī jaunu inscenējumu gatavošana.

Ļoti atbildīgi un interesanti ir jaunajai sezonai nospraustie uzdevumi. Čaikovska populārā opera «Pīka dārna» būs pirmais jauniestudējums šajā sezonā. Čaikovska operai sekos Rosīni «Sevilijas bārdzīnis». Galveno sieviešu partiju šajā operā dziedās Staļina premijas laureate Elfrīda Pakule. Jaunās sezonas pirmajā pusē veiks arī Leonkavallo «Pajacu» iestudēšanu. Izrādēs to dzirdēsīm blakus Maskanji «Zemnieka godam». Neizpaliks arī jauns baleta uzdevums. H. Tangijevs-Birzniecs vadībā baleta kolektīvs jau gatavo Asafjeva «Bachčisarajas strūklaku», kas šajā teātri ar lieliem panākumiem uzvests 1946. gadā.

niēki augsta māksliniecišķā līmeņa izrādēm.

Savas durvis skatītājiem jau atvērs Valsts Dramas teātris. Jau septembrī šeit gaidāma Maksima Gorkija lugas «Pēdējā» pirmizrāde. Šī darba pilnvērtīga sagatavošana šobrīd ir galvenais jautājums, ar ko dzīvo teātra kolektīvs. Nākošajam jauniestudējumam izvēlēta Arvida Griģuļa jaunā komedija «Kā Garpēteros vēsturi taisīja», kas ir vienīgā latviešu oriģinalluga, ko mūsu teātri šogad saņēmuši. Luga skar tagadējo lauku dzīvi. Tai netrūkst aktualitātes, netrūkst arī komikas un asprātības.

Svarīgs notikums Dramas teātra dzīvē būs Pogodina lugas «Kremlja kuranti» uzvedums. Pirmo reizi uz latviešu teātra skatuves parādīsies Lepina un Staļina tēli. Šiem tēliem piešķirt nepieciešamo lielum un māksliniecišķo izteiksmību ir sevišķi atbildīgs uzdevums, kura atrisināšanā ļoti nozīmīga loma var būt palīdzībai un atbalstam, ko apsolījis Maskavas Dailes teātris. «Kremla kuranti» inscenētāja Vera Baļunas jau stājusies kontaktā ar Maskavas Dailes teātra režisori Knebeli, kas savā laikā Ņemiroviča-Dan-

čenko vadībā strādājusi pie šīs lugas iestudējuma Maskavā.

25. augustā jaunās sezonas uzskāšanai sapulcēsies Valsts Dailes teātra sūme. Sezonas atklēšanas izrāde — Foļņa «Pūt, vējņi» — notiks trešdien, 26. augustā. Kolektīva pirmais uzdevums būs pabeigt jau pirms vasaras brīvlaika sāktu Skriba un Leguēvu lugas «Navaras Margarītas noveles» iestudējumu. Tuvākajās dienās sāksies darbs arī pie šīs sezonas lielākā inscenējuma — Raiņa «Uguns un nakts» «Uguns un nakts» inscenējumam būs jubilejas raksturs. Ar to kolektīvs atzīmēs sava teātra 25 pastāvēšanas gadus.

Teātra kolektīvā lielu interesi radījis arī trešais iestudējums šīs sezonas pirmajā pusē — Majakovska luga «Baktis», ko pašlaik tulko dzejnieks Aleksandrs Čaks. Tikpat liela interese par šo lugu, jādama, būs arī teātra publikā.

Visi mūsu republikas vadošie teātri jaunās sezonas sākuma posmam izvēlējušies vērtīgu repertuāru (atskaitot protams, «Navaras Margarītas» noveles). Jādara viss iespējams, lai mūsu teātri šo repertuāru saviem skatītājiem pasniegtu atbilstoši augsta līmeņa skatuviskajā veidojumā. A. A.

MĀKSLAS SALONĀ

15. augustā jaunās telpās atvērts PSRS Mākslas fonda Latvijas republikāniskās nodaļas kombināta «Māksla» tēlotājas mākslas izstāde — salons. Tajā izstādīti Latvijas Padomju mākslinieku jaunākie darbi: gleznas, grafikas, skulptūras un keramika — pavisam pie 100 eksponātu.

Līdzīgi jau agrāk notikušajām izstādēm, arī šī katrā tās apmeklētāja rāda vienu un to pašu sasāpējušu jautājumu: kur un kādā laikā isti dzīvo mūsu mākslinieki?

Laikā no 1941. gada 22. jūnija līdz 1945. gada 9. maijam — veselus četrus gadus — Padomju Savienības tautas, šai skaitā arī latviešu tauta, izcīnīja vienu no visnācākajām cīņām ar vācu fašistiskajiem iebrucējiem par savas dzimtenes godu un brīvību. 1945. gada maijā šis karš beidzās ar spožu padomju tautas un padomju ieroču uzvaru. Taj pašā laikā gandrīz četrus gadus gadus latviešu zeme atradās vācu okupācijas jūgā, nežēlīgi pūstīta un grūta.

Tūlīt pēc dzimtas zemes atbrīvošanas no vācu okupantiem latviešu tautai sāka strauju atjaunošanas un jaunūzbūves darbu. No drupām paceļas

fabrikas, rūpnīcas, kultūras un mākslas iestādes, veselās pilsētas un ciemi. Celtniecības darbā atgrīzušies Tēvijas kara cīnītāji. Ceturtās Staļina piegādes plāna darbu programma, ko tauta uzņēma ar milzīgu entuziasmu, kurā realizācija jau sākusies, paver vēl nebijušas attīstības perspektīvas mūsu tautas saimniecībai un kulturāli.

Visu to gribas vēlreiz atgādināt mūsu māksliniekiem, raugoties Mākslas salona izstādītajās nebeidzamajās «Klusajās dabās», «Ceriņos», «Zivīs» un «Vēžos». No tuvu pie 100 gleznām tikai nedaudzas, piem.: A. Apīņa «Izdzītie», Ed. Kalniņa «Kartupelu racēji», V. Kalvans «Tilta būve», Roždārca «Ziema», A. Skridēs «Kokstrādnieki», A. Zviedra «Zvejnieki» un vēl dažas sasauca ar mūsu tautas šodienu, daudz nāz atspoguļo tos lielos notikumus, kas raksturo padomju tautas pēdējo gadu dzīvi.

Latviešu tauta no saviem māksliniekiem prasa, lai tie savā radošā darbā labā māksliniecišķā izpildījumā, parādītu tautas cīņu un darba entuziasmu, iedvesmotu uz jauniem, vēl lielākiem sasniegumiem: visās tautas saimniecības un kultūras nozarēs.

J. M.

ANNA BRODELE KAIMINI

Saule nupat spraucās pāri mežam. Dzeltēni rožainās debesis tā malā bija skaidras, it kā soliņa labu dienu. Bet kad pameta skatu uz vakariem un dienvidiem, tad jau varēja droši teikt, ka šodien laika atkal nebūs. Un vispār, cilvēku, kas druvu un plavu vidū pavadījis piecdesmit gadu, nemaldinās ne skaidrā debess, ne melnīgā saule. Viņš nemaz neskatījies uz to. Viņš jau vakaru iepriekš izies sētā, ar basu kāju pataustīs zāli, pārliecināsies, no kuras puses vējš, ieklausīsies, kā šalc silīna egles — un zinās gandrīz nemaldīgi, būs rītā plauva vai nebūs.

Tāpat to jau vakar vakarā bija paredzējis Krastu jaunais saimnieks Vaivars. Nemierīgu sirdi, ar bezmiegu kaudamies, viņš bija sagaidījis rītu, un tagad, mazajā pagalmā stāvēdama, redzēja, ka nojaudas piepildās. Tieši uz dienvidiem pašā pamalē gulēja blāva, nespodra dūmaka. Tur auga tāli mākoņi. Nu, skaidrs, nebūs vēl ne pusdienas laiks, kad gāzīs strauņem.

Vaivars nopūtās. Kaut kas tak tomēr jāšak darīt, un var jau gadīties, ka mākoņi aiziet gar malām. Ak, šis nelaimīgās trīs nedēļas, kuras viņš viskarstākā darba laikā bija nogulējis smagi slims uz gultas. Tās izjauc visu plānu... un tagad lietus... Smagiem soļiem viņš aizgāja pāri sētai uz šķūnīti, kur vienā galā glabājās siens, otrā stāvēja lopī, bet aizdūrvē pie sienas karājās zirga lietas un darba rīki.

Vaivaru Erna, slauceni nesdama, iznāca durvis tēvam preti. Viņa norūpējusies paskatījās tam sejā un gribēja kaut ko teikt, bet Vaivars neapstādamies pagāja garām un sāka šķindināties pa aizdūrvē.

Erna aiznesa pienu uz istabas priekšu, kur uz sola stāvēja sagatavoti tīri frakci. Izkāsuši viņa nolika to un steigza kurināt plīti, lai pagatavotu brokastis.

Erna bij gaišmataina, saulē brūni iedegusi meitene. Viņai bija tikai sešpadsmit gadu, kaut pēc skata tai varēja dot ap divdesmit diviem. Vecāka viņa izskatījās tāpēc, ka pastāvīgi bija par kaut ko norūpējusies un bieži nejutās vairs kā meitene, bet kā padzīvojusī sieva. Viņai jau nācās zināt par visu — par abām govīm, aitām, sivēniem, par to, ko katru reizi liks uz galdā, un par dāzū. Viņi abi ar tēvu divatā bija pieveikuši sienu plavu un, tagad priekšā stāvēja labība. Nelijis tikai lietus... Erna redzēja, ka tēvs šīs dienas steigāja ka apmācies, jo rudzus plaut bija pats pēdējais laiks. Jā, bija viņiem vēl viens dūšigs palīgs, tad jau varētu viegli... Un Erna ar skumjām atcerējās māti, ko bija zaudējis vācu okupācijas laikā, kad viņas abas nebija paspējušas evakuēties un palika te, bet tēvs, toreiz pagasta mīlīcis, kopā ar pārējiem aizgāja līdz Sarkanai Armijai. Māte nomira četrdesmit otrā gada ziemā, un Ernai tos divus gadus, kamēr atnāca atpakaļ savējtē, bija grūti jāstrādā kā kalponē. Kad atnāca tēvs, viņiem piešķīra Ezernieku mazmājīņu ar desmit hektariem zemes. Nu viņi bija saimnieki savā mājā, un Erna ciniņās sakostiem zobiem, lai viss būtu tā kā vajaga — lai augtu dāzļi, lai govīs izdotu vairāk piena, lai pagātu saņemt sienu, lai būtu tīra mājā... un vēl, un vēl. No rīta līdz vakaram viņa jutās kā savilkta atspere.

Pie brokastīm Vaivars meitai teica: «Es domāju, iesim uz lauku. Ko tur piegādās, — viņš pielika, paskatīdamsies pa logu, kur saule vēl aizvien turpināja spīdēt, bet aizdomīgiemā-

koņi bija kaut kur nozuduši. «Varbūt, ka šodien noturas ar...»

Erna steigza novakt gaidu. Pēc īsa brīža viņa tecinās devās pakal tēvam. Rasa spīdēja zālē, koku tumšajā zālumā vēl neredzēja dzeltenu lapu, un tie tikko dzirdami šalca. Aiz lauka cauri kokiem pazibēja ezera līmenis — zils un spožs. Avenāju krūmos, kas bija biezi saauguši platajā grāvī, gar kura malu Erna gāja, karājās tumši sarkanās ogas. Bet viņa neapstājās tās noraut. Viņa steigzās. Iedama Erna skatījās uz Ezernieku laukiem. Milzīgā druva, kas nesen vēl vilņoja kā bāli dzeltena smilšu jūra, tagad bija tukša. Tikai vienā malā vēl pacēlās daži stabi ar kuplām cepurēm. Ezernieks bija daudz ļaužu, viņiem bija mašīnas. Lūk, divi braucēji, tukšās orēs stāvēdami, svīļpodami laida pa ganu ceļu uz leju.

Pašā krūmu malā Erna sagrūdās ar veceni raibā lakatā, kas, paunu nesdama, ieskrēja tai krūtīs. Tā bija Tenku Lizīna, kā viņu sauca visā pagastā, un tās īsto vārdu Erna nezināja.

«Dievs palīdz ceļa gājējam!» — Lizīna skaļi iesaucās un taisījās apstāties, bet redzēdama, ka Erna, sveicienā atņēmusi, steigzās tai garām, nosauca pakal: «Vai esat dzirdējuši — pēsaule runā, ka šogad būstot lieli badi — labība izdega, noslika, sakrita veidrē, un tagad dievs nedod nevienas dienas saņemšanai... Tā jau, tā jau būs...»

Viņa vēl turpināja runāt, bet Erna jau bija par tālu, lai sadzirdētu. Bet tad arī Tenku Lizīna sāka nādzīgi steigties uz priekšu, jo viņa gribēja Ezernieks nokļūt ap to lauku, kad ēd brokastis.

Ezernieku saime tiešām vēl sēdēja ap galdū, tikai abi dēli bija jau orēs atzaiduši uz lauku, jo viņi gribēja līdz pusdienai savest atlikušos rudzus.

«Labrit, dievs svētī brokastīņu.» Lizīna sveicināja, zagšus zibenīgi pār-lāzdamā acis galdam un visu vienā mirklī ieraudzīdama — jā, ēda jaunos kartupeļus, viehā šķīvī bija cepta gēla, otrā biezais piens ar labu kārtu sviesta, krūzē gan laikam paniņas vai rugušiņš. Tad viņa, pret saimnieci griezdamās, sāka atīt savu paunu: «Nu es tev atnesu vērpumu, Ezerniece mīļā, dzijīņa kā zids — smalka un giūma... kur šajos laikos tādu nems?.. Jā, vai esat dzirdējuši... pēsaule jau runā, ka —»

«Sievieši, dodiet tak viešņai brokastis.» Ezernieks uzsauca sievai, kas cilāja dzijas.

«Ko nu, mīļie, ko nu šajos laikos katram piedos, nav jau kā senāk...» Lizīna žēli gaudās, bet, pamanijusai saimnieces pietumto gaļas šķīvī, steigšus atbīdīja lakatu no pieres un ķēras kiāt.

Ezernieks necieta plāpīgo veceni. Viņš cēlās kājās un cepuri uzlikdams, nelaipni norūca:

«Ed un nemuldi tukšu.»

Tā Lizīna netika pie vārda.

Ezernieks izgāja laukā. Viņš devās uz šķūni aplūkot labību. Drukns, plātiem pleciem un iesirmu galvu — tā viņš gāja pāri plašajai, tīrajai sētai uz gero labības šķūni, kā to bija darījis jau gadu desmitiem katru rudenī. Tāpat kā aizvien viņš paņēma vārpu pirkstos, izberza delnā un sakoda graudus zobos. Padomāja. Nekas, varēja jau kult. Jaunredē gaidīja mašīnu.

No šķūņa Ezernieks nogriezās atpakaļ. Tādēļ pašiem nesteidzīgiem, bet diatiem soļiem viņš gāja lejā gar sak-

ņu dāzļiem, gar auzām, gar uzarto leuku, kur šoruden bija jānāk rudziem. Viņam bija veca paraša arī viskarstākā darba laikā apiet sējumus un laukus un, aci uzmetot, redzēt, vai viss ir kārtībā un kā aug. Agrāk viņš gēja taisnā līnijā gar liepām, pāri ābolīņa nokalnei un tad ar rīņķi gar rīzeļiem un kartupeļiem atpakaļ. Tagad viņš gāja tikai līdz liepām. Lauks aiz tām vairs nebija viņa lauks. Tagad tas piederēja Vaivaram.

Arēji Ezernieks bija ar to sen samierinājies, bet būlībā vēl aizvien viņš to izjuta kā apvainojumu. Ne jau tāpēc, ka viņš ar to būtu cietis saimnieciski, ak nē, tagad viņš ara tos laukus, kas agrāk stāvēja atmatā... nē, viņam vienkārši nepatika, ka tur staigāja svešs cilvēks.

Protams, Ezernieks nebija fanatīks, viņš neļāva sevī iesakņoties noteiktam naidam. Ar Vaivaru satiekoties, viņš pat sasveicinājās, bet klusībā viņš sevi šād tad nodomāja: nu, redzēs, redzēs, kā tu tur izķepurosies — viens pats ar pusaudzi meitēni. Un tad viņš izjuta kaut kādu tikamu gandarījumu. Vaivars nojauca šo antipatiju un atbīdēja ar to pašu.

Ezernieks brīdi bija stāvējis pie liepām, un atjēdzās, kad sāka krist lielas rupjas lāses. Viņš paskatījās uz augšu — kā tad: biezs, pelēks mākonis uzvilcīs jau līdz pusdebesim. Nupat sēkās. No Vaivara rudzu lauka divi cilvēki steigzās šurp, lai paglābtos zem koku zariem.

Viņi atturīgi sasveicinājās, viens no otra par gabaliņu nostājušies, vēroja ūdensgāzi. Vaivars aizmirsā noslaucīt seju, pār kuru rīteņa sviedru lāses un lietus pilieni. Tumšu skatu viņš vērs uz balto rudzu lauku, pār kuru, vēja svaidītas, vērpās ūdens straumes. Viņam gribējās kļiegt. Viņam likās, ka šis straumes cērt viņu sirdi. Un bija dusmas par savu nevarību. Lūk, noslīmoja tās nedaudzās labās dienas, un raža aiziet bojā. Dzīve bija nolādēti cieti. Cīnīs tu ar viņu kā mīlīcis, satver jau rokā, bet viņa vēl aizvien loķas un izlokās... Protams, citādi arī nevar būt, kamēr zeme sadziedēs rētes, kamēr visi tiks uz kājām pēc drusmiņā pasaules posta... Un tomēr bēdas par to, ka tu nebūsi starp tiem, kuri karogotos vezumos pirmie aizvedīs valstij jauno maizi. Un var būt vēl ļaunāk — var iznākt, ka tev jāfēt pie valsts un jālūdz no tās maize. Kāda nejēdzība... un viņš saņņaudza rokas, kas četrus gadus vissūrākās dzimtenes dienās bija uzticīgi turējušas šauteni, tā, ka tās nokrakšķēja.

«Pavisam sliktis laiks plaujai.» Ezernieks iebīdā, lai būtu ko teikt. «Skatos, ka jūs vēl neesat sākuši...»

«Nekas, paspēsīm.» galvu nepagriezdam Vaivars atbīdēja. Lietus šalkdamas gāzās pār liepām, un viņam fiziski sāpēja šis troksnis. Bet Ezernieks nezagaidīs no viņa bezcerību un mazcūšību... nē! Un saslējis taisni, viņš turpināja drūmi raudzīties pāri laukam.

Sīksts cilvēks — Ezernieks nodomāja. Iesāņus paskatījies Vaivārā, viņš ieraudzīja rētu netālu no kreisās aēs un ieprišījās:

«Kas jums denīnos — vai lodes rēta?»

«Šķemba.» Vaivars atbīdēja un turpināja klusēt. Viņš nebija runīgs.

Lielā gāze bija pāri. Smidzināja sīks, biezs lietus, un visa debess bija pērvīlta ar pelēku miglu.

«Tēt, iesim uz māju.» Erna ierunā-

jās. «Nekas šodien neiznāks. Bet man jāšķīn govīm lapas...»

Viņi abi aizgāja gar grāvmali — Vaivars pa priekšu smagiem, nevienādiem soļiem. Erna, savus sīkos plecus no lietus sargājot sarāvusi, tam sekoja. Arī Ezernieks pagriezās uz māju pusi.

Visu dienu līdz pat vakaram lija. Tikai ap saules rītu debesu pamalē uzplauka spoži iesarkana svitra. Tā atkal soliņa labu rītdienu.

Avīzi izlasījis, Ezernieks atstūma to nost, atgāzās krēslā un ilgi, brīnīdamies noskatījās uz nelielo lapu. Viņš bija smags un lēns cilvēks, mīļēja domāt ilgi un pamatīgi. Kad četrdesmitā gadā pagastā radās padomju vara, Ezernieks ievilkās sevi un klusēdams noskatījās, kas te notiks. Toreiz viņu dzili aizķēra atgriezta zeme... Patvarība — viņš domāja — tiem nekās nav svēts. Ātri un brāzmaini aizgāja pirmais padomju gads — iebūka vācieši. Atkal Ezernieks slēpās savā čaulā, klusībā nīzdams iebūcējus, bet nespēdams paredzēt iznākumu. Tā viņš nekad nepaguva attapties, kad vēstures notikumi jau bija aizjonojuši pāri un raisīja nākošos.

Vienu Ezernieks tomēr bija paguvjis izprast, proti, to, ka padomju vara, kas bija atnākusi atpakaļ, un, skaidrs, paliks te uz visiem laikiem (jo Ezernieks nebija tik dumjš, lai gaidītu kācūs aizjūras brīnumus, kā to darīja Mazkalnu Ūbulis), ka šī vara pavisam negribēja darīt viņam kaut ko ļaunu. Pašā sākumā viņš bija sagaidījis, ka tam atņems visu, ieskaitot pēdējo lieko kreklu, lai visus pataisītu par baskājiem — tā jau agrāk visi runāja, kamēr boļševiki nebija pievarēti. Tā viņš pēc kārtas izgaidījis visādus brīnumus, kādus vien palaida apkārt tie laudis, kuriem nebija pa ceļam ar tautas valdību. Nekādi brīnumi nenotika. Jeb nē, notika gan... tikai tie bija pavisam citādi brīnumi.

Brīnumus, lūk, bija tie trakie laudis, kas gāzās darbā kā zverī, it kā viņiem vienā dienā vajadzētu pārtaisīt visu pasauli. Viņi teica — būs tilts pār upi nedēļas laikā un bija, kaut bez mēneša darba to grūti iedomāties.

Un šovakar Ezernieks — brīnīdamies nolūkojās izlasīt avīzes lapā. Tajā stāvēja pārāk satraucoši skaitļi. Runa gāja par piecadi. Ja šādas lietas stāvētu avīzē desmit gadus atpakaļ, Ezernieks pasmaidītu un noteiktu, ka rakstītājs ir gaisa grābeklis. Bet nu viņš jau zināja, ka boļševiki nerunā nekus, un taisni tā bija viņu īpašība, kas Ezerniekam patika. Viņš necieta muldogaš.

Tātad iznāk, ka piecos gados te notiks tiešām lielas lietas. Un Ezernieks vēlreiz, šoreiz gandrīz godbījīgi, paņēma avīzi. Viņš gribēja to izlasīt vēlreiz.

Vēlu naktī, gaismu nodzēsis, Ezernieks gulēja gultā zem galvas sakrustotām rokām. Viņš vēl aizvien jutās žilbinošo skaitļu iespaidā. Nē, ja tas tā būtu... Tak laikam būs. Tad sakiet, ko gribiet, bet dzīve taču iet kalnā... Un viņš pēkšņi pirmo reizi skaidri apzinājās, ka jūtas šai dzīvē gluži labi. Nē, tā viņu nebija izmetusi malā. Gluži otrādi — viņa to bija ierāvusi pašā strauņes vidū un nesa pret kalnu. Un tad viņš atcerējās savas dusmas par desmit hektariem, savu īgnumu un neapmierinātību. Bet galu galā šie desmit hektāri bija sīkums, tie viņam vairs nesāpēja. Un viņš atcerējās Vaivaru — sīkstu un nerunīgu, ar rētu denīnos. Nē, tas nesūdzējās, tas bija ciets.

Otrā rītā Vaivaru Erna, no istabas izgājusi, apstājās pagalma vidū un noskatījās, kā pāri laukiem un plāvam gulās piena balta migla. Aiz tās nekā nevarēja redzēt. Bet augšā pret spodro zilumu no miglās spiedās gaiši stari — tur saule kāpa uz augšu. No lejas kalnā pa miglu nāca kāds cilvēks, pamazām iznirdams no baltā mākoņa. Tas bija Ezernieku jaunākais dēls.

«Labrit,» viņš teica. «Tēvs mani sūta pateikt, ka mēs gribam palīdzēt nepļaut jūsu rudzus, kamēr pieturas laiks...»

Erna pārsteigta nezināja, ko atbildēt, un viņš atkal ienira miglā, peldēdams tajā kā ūdenī, jo migla gulās uz zemi. Tagad jau varēja sadzirdēt izkapsu troksni no lejas.

Ezernieks, Vaivaram pienākot, mazliet samulsa.

«Kā tad tas izskatās — talcinieki ātrēki par saimnieku.» viņš raudzīja jokot. Viņam gribējās, lai Vaivars izjūt, ka tas nav nekāds līdzjūtības žests, bet ikdienišķa un vajadzīga lieta.

Vaivarg neko neatbīdēja. Viņi tikai abi reizē sniedza viens otram rokas un cieši tās saspieda.

Saules pirmie stari laužās pāri dūnākai, solidami lielisku dienu.

Ilustrējis V. Valdmanis

ELINA ZĀLĪTE,
LPSR Valsts Muzikalās komedijas teātra dramaturgs

MUZIKALĀS KOMEDIJAS TEĀTRIS

Padomju tautas lielie sasniegumi sociālistiskās celtniecības laukā, straujā tautas kulturālā — politiskā līmeņa augšana, bezšķirīgu sabiedrības nodibināšanās un, visbeidzot, spožā uzvara pār fašistisko ienaidnieku Tēvijas karā — viss tas radikāli pārvērtis padomju tautas psiholoģiju. Visa tā rezultātā ar katru dienu pieaug arī padomju tautas prasības mākslai.

Jaunais skatītājs prasa optimistisku, dzīves aplicinātāju mākslu. Viņš prasa, lai tā atspoguļotu pašreizējo laikmetu, rādītu tā lielos centienus un mērķus, palīdzētu strādāt un padarītu priecīgāku atpūtu. Tā rodas liela vajadzība arī pēc komedijas žanriem, kuros ļoti svarīga vieta muzikalajai komedijai un operetei.

Daži laudis muzikālo komediju vai opereti aplami identificē ar klaiņiadi, bezsaturīgu padomju padziedāšanu, tualešu rādīšanu un dažādām pikanterijām. Sie akseuāri ir tika operetes deģenerācijas pazīmes, deģenerācijas, kas sākas pagājušā gadsimta beigās un savu kulmināciju sasniedza kapitalisma uzplaukuma laikā, kad mākslu diktēja buržuāzijas izkurtējusē gaume, dažās vietās (Francijā) teātris noveda pat līdz erotiskā kalluma kultam. Bet operetes saknes sniedzas tālu atpakaļ veselīgajā tautas mākslā, un, bijuši laiki, kad operetes māksla stāvēja ļoti augstu. Tā pagājušā gadsimta otrajā pusē Francijas teātra slavu pašu valstī un ārzemēs nodibināja operete (komponisti Ervē, Ofenbachs, Lekojs), kurā piedalījās izcilie mākslinieki. Lielā nozīme operetei bija arī Austrijas teātra mākslā (J. Strauss, Supē, Millekers, vēlāk Lehars un Kalmanis); operete ir arī Anglijas teātra spilgtākā lappuse (Sullivan, Džons). Un, beidzot, arī Krievijā sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados operete ir viens no krāsainākajiem epizodiem, kas ilustrē to procesu īpatnību, kas norisinājās Krievijas mākslas dzīvē.

Bet jāatgūts nav tikai par pagātni. Operetes, resp. muzikalās komedijas teātrī liela nozīme arī Padomju Savienībā. Tam ir savs skatītājs, un tas, kā katrs mākslas veids, atspoguļo vispārējos sociālos procesus, kas iedarbojas uz visām mākslas formām, un tam ir sava idejiska seja, kas gan vēl nav gluži izveidojusies.

Pēc 1917. gada Oktobra revolūcijas operete Padomju Savienībā gausāk nekā citi teātra žanri pārslēdzās uz jaunā socialistiskā laikmeta ceļu. Kādus desmit gadus pēc Oktobra revolūcijas operetes teātris dzīvoja ar veco pirmsrevolūcijas repertuāru, galvenokārt ar Vines operetēm, tās dažkārt gan tekstuali pārstrādājot un pielāgojot vietējiem apstākļiem. Šī parādība izskaidrojama ar to, ka Padomju Savienībā tai laikā neradās neviens kvalificēts operetes komponists, nedz libretists. Bet prasības pēc padomju operetes skatītājos bija lielas. Saprāt, ka padomju operetes rašanās ir jāatgūts, kas skar visu teātri un visu plašo mākslas sabiedrību, kas radusies revolūcijas gados, operetes un muzikalās komedijas jaunradei sāka pievērst uzmanību plašākas mākslas un teātra aprindās. Bija teātri, kas šo jaunatnību mēģināja atrisināt kolektīvi

(tāds bija Leningradas Trams, kas 1929. gadā izrādīja muzikālo komediju no komjauniešu dzīves «Draudzības kalniņš» — ar V. Desova un H. Dvorņikova muziku)

Isti talantīgi padomju operetes komponisti radusies tikai pēdējos 10—15 gados. Te vispirms mināms Stalina premijas laureāts I. Dunajevskis, kas operetei sāk pievērsties ap 1925. g. Tekstus viņam dod kvalificēti dzejnieki un dramaturgi. Vislielākos panākumus guvuši viņa operete «Ligavainis» (Lurā skārta padomju sadzīves tēma. Pēdējā laikā Dunajevskis vairāk komponē filmām, un viņa dziesmas plašajās māsās gūst milzīgu piekrišanu.

Otrs ievērojams komponists ir N. Streļņikovs. Viņš komponējis veselu virkni darbu, no kuriem vislielākos panākumus izpelnījies «Dzintzemiņce» («Холостяк») ar dzejnieka Rapoportā tekstā. Dunajevskis lielāko tiesu rakstā mazās muzikalās formas, Streļņikovs — lielas, kas reizēm tuvojas operai. Viņam ir plaši ansambļi, lieli kori, sarežģītas muzikālas formas, spilgtā melodika un asi dejas ritmi.

Pēdējos gados operetes laukā izvirzījies B. Aleksandrovs ar opereti «Māna skaistule» — ar Stalina premijas laureāta Lebegeva-Kumača dziesmām. Vairāk vai mazāk laimīgi mēģinājumi bijuši Morozovam, Krasevam, Cernovam, Pulveram un citiem.

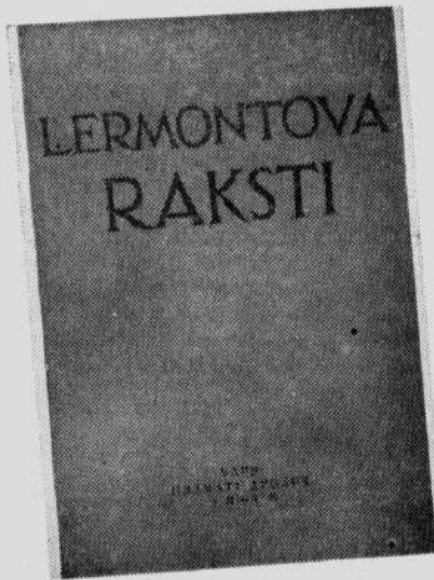
Tātad, padomju operete aug un veidojas. Tā, nekopējot vecās operetes rakstības tradīcijas, var būt muzikalā bufonade, liriski romantiska luga, melodrama — bufs, muzikalā rakstura un tūkuma komedija un, visbeidzot, proletiskā operete, kam gan patlaban, šķiet, vismazāk izredžu uz atdzimšanu.

Padomju Latvijas teātriem, kas ienāvērojamo vietu citu padomju

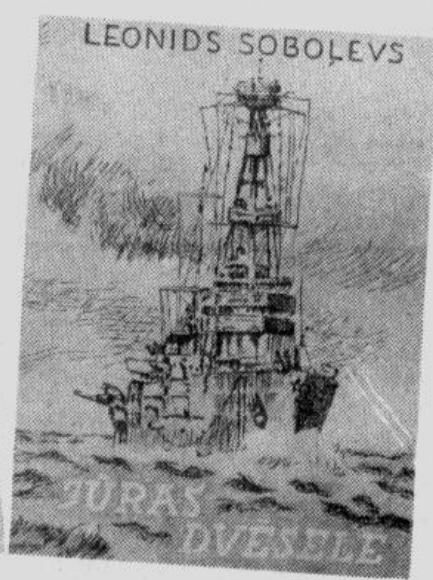
republiku vidū, pievienojas LPSR Valsts Muzikalās komedijas teātris.

Tā kā Muzikalā komedija no citiem teātriem atšķiras tikai ar savu žanru (operete vai muzikalā komedija ir teātris, kam ciešs sakars ar muziku), jaunais teātris par savu uzdevumu ieskaita sniegt optimistiskas, mākslinieciski pārvērtīgas izrādes, kas skatītājam dod ne tikai atpūtu, bet tos arī ierosina, idejiski mobilizē un audzina. Tas savā skatuves darbā grib, būt realists teātris, vairāties no veciem šablioniem, kas valda tradicionālajā, tā saucamajā operetes žanrā. Teātrim, kam patlaban kvalificētu tēlotāju visai maz, jāaudzina savs aktieris, kas vienlīdz labi runā, dzied un dejo, tādā aktieris, ko Nemirovičs Dančenko, kas pirmās savā muzikalajā teātri nodevās operetes rekonstrukcijai, nosauca par «dziedošo aktieri».

Latvijas PSR Valsts Muzikalās komedijas teātriem, tāpat kā viņa vecākajiem brāļiem Padomju Savienībā, grūts būs repertuāra jaunatnība, grūts būs repertuāra jaunatnība. Teātris domā, ka tam vispirmajā kārtā jāreda latviešu nacionālā operete, bet tā kā tādas pagaidām, diemžēl, nav, atliek tikai cerēt, ka mūsu komponisti un dramaturgi visai drīz kersies pie šā patēcīgā uzdevuma. Otrs svarīgs uzdevums ir citu padomju tautu operetu rādīšana. No tām teātra repertuāri ir jau divas: A. Aleksandrova «Kāzas Malinovkā» un B. Aleksandrova «Māna skaistule». Trešais teātra repertuāra balsts būs klasiskās operetes un vērtīgākie Vakareiropas darbi, sniegti jaunā, mūsu laikmetam atbilstošā interpretācijā. No šādiem darbiem teātra repertuāri ir Ž. Ofenbacha komiskā opera «Perikola» un E. Kalmana muzikalā komedija no pagājušā gadsimta Parīzes mākslinieku dzīves «Monmartras vijolīte», ar ko 25. augustā tas sāks savas izrādes. Šis vērtīgais Kalmana darbs, kas būtībā tuvs muzikalajai dramai, ar dzīvi un reāli tvertajiem tēpiem, patiesu emocionāli un melodisku muziku dod patēcīgu vielu jauno aktieru audzināšanai, ar ko arī izskaidrojams, ka teātris savas izrādes sāk tieši ar šo darbu.

VAPP apgādā iznācis Lermontova rakstu 1. sējums. Drīzumā iznāks Leonida Soboļeva «Jūras dvēsele» ar Z. Tālbergas zīmētu vāku

B. DANENHIRŠS,
LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks

Gatavojoties Vissavienības izstādei

1947. gada rudenī Maskavā notiks Lielās Oktobra revolūcijas 30. gada dienai veltītā Vissavienības mākslas izstāde. Sakarā ar to arī Latvijas māksliniekiem veicams viens no nozīmīgākajiem uzdevumiem: pienācīgi sagatavoties lielajai padomju mākslas skatei, ar ko Padomju Savienības mākslinieki atzīmēs savas valsts pastāvēšanas 30. gadadienu.

Pagājušos 30 gadus, kā nevienu citu laikmetu raksturo notikumi ar ārkārtīgu vēsturisku nozīmi. Mākslinieki, šī lielā laikmeta aculiecinieki, nevar žēloties par tematiskā materiāla trūkumu, kurā visā grandiozitatē varētu parādīt lielas sociālās pārvērtības un cīņu par istas tautas varas nodibināšanu.

Sodien mums jāaplūko jaunatnība, kā Latvijas mākslinieki gatavojoties izstādei, kā viņi domā parādīt tajā latviešu mākslu, kādas problēmas pārvaramas, lai sekmīgi veiktu šo atbildīgo uzdevumu.

1947. gada skate nebūs pirmais gadījums, kad latviešu mākslinieki demonstrē savu mākslu Maskavā. Vissavienības mākslas izstāde, kas notika 1945. gadā un kurā latviešu mākslinieki pirmo reizi pēc kara izstādīja savus darbus blakus citu padomju republiku mākslinieku darbiem, dod iespēju zināmam salīdzinājumam un analīzei, dod iespēju atklāt trūkumus.

No Latvijas māksliniekiem 1945. gada Vissavienības izstādē visvairāk pārstāvēti bija gleznotāji. 19 autori bija izstādījuši 22 darbus. (Salīdzinājumam Igauniju pārstāvēja 16 autori ar 22 darbiem, Lietuvu — 5 autori ar 5 darbiem,

Gruziju — 14 autori ar 22 darbiem, Armeniju — 12 autori ar 26 darbiem, Baltkrieviju — 5 autori ar 11 darbiem). Šķaidrs, ka 1947. gada izstādē mums jāpiedalās daudz lielākā skaitliskā sastāvā.

Kāda tad bija mūsu gleznotāju tematika? Seši darbi bija veltīti «tirajai» ainavai (mākslinieki Artums, Breikšs, Varšlavans, Kalnoze, Melnbārdis, Logina). Jāatzīmē satrauktas patoss Breikšs «Izcirtumā», dzīvespriekša pilnās Varšlavans «Pavasaris». Līdzās ainavam, redzējam arī celtniecības motīvus (mākslinieki Auniņš, Zviedris, Kalvans, Matvejevs, Skride, O. Jaunarājs). Labi skatāms darbs Auniņa «Daugavmalā», kurā neuzkrītošs dekoratīvisms savienots ar sirsniņu dabas izjūtu. Kalvana «Lauku darbi» vienārsi un liriski. Zviedra «Pārceltuvē» dekoratīvais nedaudz aizklāj saturu. Tā pati problēma, katram savādāk, redzama arī Matvejeva, Jaunarāja un Zviedra darbos. Viņiem, it īpaši Zviedrim un Matvejevam, nav istas skaidrības par līdzekļu un nodomu saskaņotību. Slavējama Zviedra enerģija, kas nav apstājusies jaunās tematikas grūtību priekšā. No piecām klusajām dabām (mākslinieki Breikšs, Likums, Svemps, O. Skulme) ar izpildījuma meistarību un smalkām gleznieciskām īpašībām izceļas Svempa «Nokautais putns» un O. Skulmes «Puķes». Likuma «Rudeni», neraugoties uz priekšmetu daudzveidību, uzmanību saista izstrēta bagātā un koša gammas dekoratīvitāte. Cetrās izstādēs redzētās portretas (mākslinieki Bobinskis, Ivaņičs, O. Skulme, A. Egle) neparāda šo

tēlojošās mākslas nozari pietiekoši pārskatāmi. Bobinskis un Ivaņičs jūtami iestiguši glezniecības materiālā, kas viņiem vēl jāpārvar, lai varētu raksturot notēlotos. O. Skulme un A. Egle labi pārvalda glezniecības materiālu, īpaši pirmās, kaut gan meitenes raksturs portretā lasāms it kā starp rindām. Nedaudz eskizais A. Egles autoportrets saista ar savu patiesumu. Figūralo žanru pārstāvēja tikai viens darbs — Eduarda Kalniņa «Jaunā bura». Šī glezna izraisīja Maskavas mākslinieku un mākslas pētnieku uzmanību ar savu stingro realitāti, koncepcijas svaigumu, ar pārliecinātu situāciju un psiholoģisku raksturojumu. Ja gleznas krāsainajā noformējumā vēl jūtama zināmā negatīvība, tad bez jau norādītajām labajām īpašībām, Kalniņam izdevies panākt ļoti pārliecinātu atmosfēras saskaņotību ar darba procesu, kurā vienādi piedalās priekšplāns un perspektīva.

Runājot Vissavienības padomju mākslinieku savienības 10. plenumā par Baltijas republiku mākslu, b. Tichomirovs izteica vēlēšanos, lai Latvijas gleznotājiem, saglabājot augsto vispārējo glezniecības kultūras līmeni, izdotos saskaņot to ar tematikas aktualitāti. Šāda vēlēšanās, protams, ir pilnīgi vieta.

Latvijas grafiķi 1945. gada izstādē bija pārstāvēti skaitliski vēl mazākā sastāvā. 7 autori bija izstādījuši 16 darbus, starp tiem 2 aseptūmus, 2 litogrāfijas, 11 kokgrebumus un 1 akvareli, tai pašā laikā, piem., Igauniju, pārstāvēja 23 grafiķi ar 90 darbiem. Bet ne jau tikai mūsu grafiķas skaitliskais stāvoklis ir neapmierinošs. No izstādītājiem 16 darbiem tikai viens tieši sasauca ar laikmeta notikumiem, pie tam, arī ļoti apstrīdamā formā. Tas ir Ābelītes «Sagrautā Vecriga», kurā izsmalcinātā tehnika un griezuma paņēmieni bagātība aizsedz saturu. Septiņos darbos

redzam pasīvi atspoguļotas vai dekoratīvi izrakstītas ainavas, kas ļoti mierīgi un idiliski traktē tālo pirmskara laiku pilsētas un laukus. No pārējiem darbiem mināmi Ābelītes «Maija rozes», un «Lauku puķes», Junkera «Zivis un puķes», sešas Upiša gravīras. Ja uzskatām par sasniegumu latviešu grafiķu tematiskā diapazona paplašināšanos ar kluso dabu, taču grafikas, šīs visoperatīvākās un mobilākās no visām tēlojošās mākslas tehnikām, neizmantotānu laikmetīgu notikumu atēlošanu, par sasniegumu nekādā ziņā nevar uzskatīt. Latvijas grafiķiem ir visas iespējas plaši parādīt sevi ne mazākos apmēros, kā igauņiem, kuri izstādē piedalījās pilnā sastāvā un daudzos brīnšķīgos darbos parādīja degošu interesi par savas tautas daudzveidīgo dzīvi kara un mierīgās celtniecības periodos.

Mūsu skulptūru Maskavas izstādē pārstāvēja triju meistarū trīs darbi: Gailiņa terakota «Galva», Marijas Žalkalnes «Sievietas galva» (bronzā) un Līzas Dzeguzes koka skulptūra «Meitene ar kūli». Jānožēlo, ka izstādē nevarēja piedalīties lielākais mūsu skulptūru vairums. Šī disciplina prasa ilgu sagatavošanos un radošo nodomu noskaidrošanu. Darbu granīta, marmora, bronzā nevar realizēt ātras improvizācijas veidā. Runājot par gatavošanos 1947. gada izstādei, jāsaka, ka šoreiz vispatījums izdevās noformēt jau pusotra gada pirms izstādes. Tādā kārtā par laiku trūkumu nodomāto radošo plānu realizēšanai nevar būt runas.

1947. gada izstādei gatavojamo mākslas darbu sarakstos atrodam daudz interesanta un aktuāla, kas pierāda, ka mākslinieki pievērsušies jaunām tēmām. Dzeguze gatavo darbu «Atjaunotāji», Egle — «Atjaunošanas darbi», Zviedris — «Sarkanarmieši atpūta» Breikšs — «Frontes varone», Kalvāns — «Uzvaras svētki Ludzā», K. Eglīts

— «Zemes piešķiršana 1941. gadā»; vairāki mākslinieki gatavo redzamāko republikas cilvēku portretus: Miesnieks — Tautas mākslinieces Bertas Rūmnieces portretu, Tilbergs — Tautas mākslinieka Melngaiļa portretu, Bobinskis — Padomju Savienības Varona Vilhelma portretu. Arī grafiķu darbu saraksts liecina par pagriezienu uz reālām tēmām: M. Ozoliņš gatavo darbu «Vācieši — apspiedēji», Z. Tālberga — «Vācu sagrautā Jelgava» u. t. t.

Sarakstu varētu vēl turpināt. Raugoties tajā, redzams, ka Latvijas mākslinieki pilni apņēmības pateikt arī savu vārdu par pārdzīvojamo laiku. Ja tematiskā ziņā redzams noteiktis pagrieziens, tad jo vairāk vēribas jāpiegriež radošo nodomu realizēšanas ceļam, atjaunojot radošo metodiku. Eduarda Kalniņa radošā veiksmē rāda virzienu, kādā atrisināma gandrīz visiem mūsu māksliniekiem kopējā problēma. Kalniņš saudzis ar apkārti, no kuras viņš smeļ savu temū. Labi jāpārzina materiālu, ko grib iemiesot savā darbā. Darba materiālam pieskaitāmas netikai krāsas, audekls un māka, lai cik virtuozā tā arī nebūtu, šis krāsas izvietot un saskaņot; darba materiāls ir viss tas, no kā sastādās tautas dzīve visā tās daudzveidībā, visdažādākajās tās izpausmēs. Šis dzīves pazišana — lūks, augsne pārliecināšu mākslas darbu radīšanai. Tā jāfiksē vispirms neskaitāmajās etidēs, kas redzētajam un izprastajam piedod emocionālu tēlainību. Bez ilgstoša un neatlaidīga darba to nevar panākt.

Augsta formas pakāpe raksturīga visām mūsu tēlotājas mākslas nozarēm. To atzina arī 1945. gada izstādē Maskavā. Mūsu galvenais uzdevums ir panākt, lai šim līmenim atbilstu arī to uzdevumu svarīgums, kurus risina mūsu māksla.

KINO

KINO ŽURNĀLS „PADOMJU LATVIJA“ № 31

Rīgas kino hronikaš kārtējais kino žurnāls «Padomju Latvija» Nr. 31 saturā bagāts un interesants. Vispirms uz ekrāna redzam Latvijas PSR Augstākās Padomes sešs sesiju, ko filmējis operators J. Marčenko. Runātājtērinē — LPSR Ministru Padomes Priekšsēdētājs b. Lācis, LPSR Valsts plāna komisijas priekšsēdētājs b. Deglavs, LPSR Finanču ministrs b. Tabaks un Tautas rakstnieks Andrejs Upijs.

Nākošais sižets — ražas novākšana Bauskas apriņķa Rundāles pagastā. Operators L. Gaigals, starp citu, parādījis cik raiti strādā moderna ražas novākšanas mašina — traktora vilkts kūlišu sejijs.

Divi nākošie sižeti veltīti Daugavpīlij Operatorš K. Stankevičs. Redzan, Daugavpils darba laudis, kas pilsētas atbrīvošanas otrajā gada dienā uz kruitu Sarkanās Armijas karavīru kapteim dzīlā godbijībā noliek vainagus un ziedus.

TONĀLO SISTEMU LABORATORIJA

Maskavā pie PSRS Padomju komponistu savienības orgkomitejas nodibināts zinātnisks pētīšanas kabinets — tonālo sistemu laboratorija, lai izstrādātu muzikas zinātnes problēmas, kādas izvirzījuši A. Ogoļevca teoretiskie darbi, un arī tādu jaunu muzikas instrumentu rādīšanai un būvei, kuru konstrukcija balstās uz paplašinātu tonālo sistemu.

1941. gadā iznāca drukā A. Ogoļevca kapitālais darbs «Harmoniskās valodas pamati». Šai darbā, kopā ar citiem jaunatnījumiem, bija stādīta arī tagadējās muzikalās sistēmas attīstības problēma; šai sistēmā, kas ir ilgas vēsturiskas attīstības produkts, oktava, kā zinām, sadalās 12 pustoņos. Tani pašā laikā atsevišķu tautu muzikalās kultūras sastopamas elementārākas, bet dažās austrumu muzikalajās kultūrās arī sarežģītākas skankārtas (arabu muzikā oktāvā ir 17 skaņas, indiešiem 22 skaņas).

A. Ogoļevcam ir izdevies pierādīt, ka attiecībā pret pasaules muzikālo procesu visi šie dažādīgie oktavas dalījumi rodas dažādās muzikalās sistēmas attīstības stadijās un ka katra augstāka stadija ietver sevī visas zemākas. Tas, starp citu, nozīmē, ka 17 skaņu sistēmas muzikā var atskanēt visu eiropešu muziku, bet pie tam 5 jaunās skaņas tai rada neredzētu jaunu melodisko un harmonisko bagātību avotus, kuru perspektīvas grūti pat aprēķināt. Izdevās arī atrast šim komplēctākajam kultūrām jaunā izteiksmē tos raksturīgos apstākļus, kas dara iespējamu muzikalā materiāla tematisku un — kas sevišķi svarīgi — modulatorisku izstrādājumu.

Ar to arī radīti priekšnoteikumi vienai vispārējai muzikālo kultūru notācijai un mūsu tagadējās muzikalās sistēmas tālākajai attīstībai.

Vēl pirms kara bija uzbūvēts pirmais instruments, kuru A. Ogoļevcs denonstrēja arī atklātībai. Mākslas lietu komiteja toreiz nolēma būt 17-tonu sistēmas klavieres, bet karš šo darbu pārtrauca.

Tālāk redzam vāciešu izpostītās Daugavpils dzelzceļu rūpnīcas drupas un lozšīnējā atjaunošanas darbā uzceltas jaunos rūpnīcas korpusus. Paveikts liels un ievērojams darbs. Ceturtās piecgades beigās rūpnīcas ražošanas jauda būs trīs reizes lielāka nekā pirms kara.

Kino žurnāla noslēgumā — PSRS Jūras Kara Flotes gada dienas svinības Rīgā. Kara flotes paradi pieņem Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieks Padomju Savienības Varonis armijas ģenerālis Bagramjans. Viņu pavada kontradmirālis Cirokova. Pārades pieņemšanā piedalās LK(b)P Centralās Komitejas un Padomju Latvijas valdības pārstāvi, kā arī slavētais ziemeļpola pētnieks, divkārtējais Padomju Savienības Varonis kontradmirālis Papanins.

Kino žurnāla režisors Nikolajs Karnaziņskis, skaņu operators V. Blumbergs.

Latviešu valodas un literatūras piegade

Vacu okupācija nodarījusi milzīgus postījumus latviešu saimnieciskajai dzīvei un garīgajai kultūrai. Nodēgušu un sagrautu namu skeleti pilsētās un laukos, nonāvētu un svecumā aizēzītu lauku bargais liktenis liek vēl ik brīdī katram spīgi atcerēties nesēnās posta dienas. Vairāku simtu cilvēku mūžos gūtais un radītais neilga laika sprīdī pārvērstis gruvešos un iznicināts. Valsts celšanas un tālākas izveidošanas darbs, kur tiek iesaistīti visi tautas materiālie un garīgie spēki, jācūk tikpat kā no jauna. Tas ir viennozīmīgi galvenais iemesls, kas pašreizējai piegādei (no 1946.—1950. gadam) liek vēltit vislielāko uzmanību un tam dot pēc savām spējām vislabāko darbu.

Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Valodas un literatūras institūts, aktīvi iesaistīdamies valsts socialistiskās kultūras celtniecībā, savā piegādē plānā paredzējis veikt visnepieciešamākos un patlabanējā brīdī vissvarīgākos latviešu valodas un literatūras pētniecības darbus, bez kuriem nav iespējama tālāka šo zinātnes nozaru izskološana. Latviešu valoda, latviešu literatūras vēsture un teorija ir ne vien to, kas specializējas šai darbā, bet vispār viens no augstākās izglītības svarīgākajiem mācības priekšmetiem. Valodas un literatūras institūts ar savu darbu pēc iespējas nāks talkā katram, kam šai laukā būs radusies interese vai neskaidribas par kādu jautājumu. — Par Institūta iekārtu un uzdevumiem jau plašu raksturojumu devis direktors prof. Andrejs Upiša (Lit. un Mākslas š. g. 22. februāra numurā), tāpēc šeit pakavēšos tikai pie Institūta piegādes plānā veicamajiem pētījumiem.

I. Kā patstāvīgs sektors Institūta darbojas valodniecības daļa prof. J. Endzelīna vadībā. Par savu galveno uzdevumu tā iecerējusi veikt materiālus dažādām latviešu valodas pētīšanas nozarēm, tos sakārtot, apstrādāt, pētīt un publicēt šā darba rezultātus. Lai to veiktu, darbs iedalīts vairākās daļās.

a) Latviešu valodas tezaurs ar apakšnozarojumu Latviešu īpašvārdi. Darbā veic vec. zinātniskās līdzstrādnieces Ieva Celmiņa, Elfrīda Smite un jaun. zinātniskais līdzstrādnieks Pēteris Kļaviņš. Latviešu valodas tezaurā savākus vārus vārdus no iespiestiem rakstiem un tautas dzīvās valodas, raugot izziņēt vārda formu un nozīmi. Nozīmes neskaidrošanai būs dots plašs frazeoloģijas materiāls, kas radīs atsevišķo vārdu un to atvasinājumu lietošanas veidu. Tezaurs dos materiālu arī latviešu valodas vēsturei un sēmantikai, rādot, kad pirmoreiz parādās latviešu valodā kāds vārds, kas nav vecs manojums un kāds ir tā liktenis rakstos. Izlokšņu leksiku no tautas mutes vāks avīžu vārdnīcās. Šāds darbs sāksies jau 1928. gadā, bet līdz šim pabeigta tikai viena tāda avīžu vārdnīca. Plašā apmēra un materiālu daudzuma dēļ tezauru pilnīgi pabeigt varēs tikai pēc piegādes.

Latviešu īpašvārdu kārtošanu veic vec. zinātnieka līdzstrādnieks Rudolfs Grabis. Šai nozārē ietilpst Latvijas vietu vārdi, personu vārdi (uzvārdi), latviskie kristībvārdi, tāpat arī latviski pārveidotie cittautu kristībvārdi. Līdz 1950. gadam savāks visus vietu vārdus gan no arhīviem, gan arī tos, kas vēl nav uzrakstīti.

b) Latviešu sinonīmu vārdnīcā būs sakopoti nozīmes ziņā tuvu radniecīgie vārdi — sinonīmi. Būs iztirzātas un nosacītas atšķirības starp radniecīgajiem vārdiem, ar stilistiski izdevīgiem piemēriem parādot, kurš no radniecīgo vārdu grupas ir visparastākais, kurš visizteiksmīgākais un tāpat rakstu valodā visderīgākais. Tāpat izceļ arī labus mazāk pazīstamus izlokšņu vārdus, kas noderētu rakstu valodas izteiksmes bagātināšanai. Katrai alfabēta kārtā sakārtotai sinonīmu grupai dos kopīgu definīciju, kas

ātrāk un skaidrāk ievadīs lietas būtībā.

c) Latviešu rakstu valodas vārdnīcas sakārtošanu veic vec. zinātniskā līdzstrādniece Milda Lepika. Šeit tiks sakopoti ar izrunas un nozīmes apzīmējumiem rakstu valodā lietojamie vārdi. Katru vārdu ilustrēs ar piemēriem, kas norādīs, kādās sintaktiskās konstrukcijās lietojami attiecīgie vārdi rakstu valodā.

d) Latviešu valodas atlanta uzdevums ir dot aptverošu pārskatu par latviešu izlokšņu parādību dislokāciju grupējumu, robežām. Priekšdarbi tam sākti jau agrāk, izmantojot visas par latviešu izlokšņiem savāktās ziņas. Savāktās leksikas uzskatāms grupējums katrē dos bagātu vielu ne tikai valodniekiem, bet ar savu materiālo kultūras atspoguļojumu arī etnografiem.

e) Visu izlokšņu pētīšanas darbu veiks divi galvenos virzienos: 1) sniegt pilnīgus izlokšņu aprakstus par vēl neizpētītiem apvidiem un 2) papildināt līdz šim novārtā palikušās problēmas par jau pētītajām izlokšņiem. Mērķis ir iespējami pilnīgi izlokšņu apraksti par visiem Latvijas pagastiem.

II. Literatūras daļai piecu gadu laikā veicamais darbs ir stipri plašs un vispusīgs. Ir jāpabeidz vai jāturpina pagājušajā vai šai gadā sāktie pētījumi un raksti par tiem latviešu literatūras vēsturē, tāpat daudz darbu sākami no jauna. Pēc tematien, tie sadalās vairākās grupās: 1) literatūrvēsturiski pētījumi, 2) literatūras teorija un kritika un 3) teātra vēsture un dramaturģija.

Pirmās grupas zinātnisko darbu starp atsevišķi mināms Institūta direktora prof. Andreja Upiša Latviešu literatūras vēstures II sējums (1906.—1940.). Šā pētījuma uzdevums ir pārvertēt līdzšinējo buržuāzisko literatūrvēsturnieku un kritiķu spriedumus par latviešu literatūras attīstības gaitu, tās cēloņiem un sasniegumiem minētajā periodā. Apgaismojot laikmeta literatūras dzīvi ciešā sakarā ar tautas saimniecisko un kultūralo attīstību, izsekot atsevišķos novirzienus no pēcrevolūcijas posma līdz «autoritārā» režīma beigām.

Tāpat plašs un vispusīgs prof. A. Upiša zinātniskais pētījums būs Romāna vēsture, kas paredzēta 4 sējumos, p 25 autora loksnēm katrā. Šai darbā pēc iespējas sīki tiks izsekota pasaules romāna attīstība no sākotnes līdz tagadējam laikam, protams, neaizmirstot arī pašu latviešu romāna vēsturi.

Vec. zinātniskais līdzstrādnieks Antonis Birkerts šai piegādē paredzējis veikt vairākus plašus pētījumus. Kā viens no tiem mināms latviešu literatūras kritikas vēsture, parādot kritikas lomu literatūrā un dzīvē. Otrs apcerējums — Strādnieku tipu un darba tēlojumu latviešu literatūrā — rādīs strādnieka tipa evolūciju laikā no feudalisma līdz socialismam. Abi darbi būs 15—20 iespiedloksņu katrs.

Pētījumu par 19. gadsimta demokrātisko ideju un literatūras strāvu ietekmi latviešu nacionālajā atmodā raksta vec. zinātniskais līdzstrādnieks prof. Atis Keniņš.

Kā plašs, kolektīvi veicams darbs mināma Latviešu periodikas vēsture, kas mūsu literatūras pētniecībā vēl pavisam neapstrādāts darba lauks, lai gan ne literatūras, ne vispār mūsu kultūras attīstības vēsture nav uzrakstāma, nepārskatot laikmetu secībā «visu» periodisko izdevumus. Darba lielums — 2 sējumi, pa 25—30 autora loksnēm katrā.

Saurāki pētījumi pirmajā veicamo darbu grupā būs vec. zinātniskā līdzstrādnieka Kārļa Upiša apcerējums par Jaunās strāvas ekonomiskajiem un ideoloģiskajiem pamatiem (10 autora lokšņu).

Literatūras teorijas jautājumiem pievērsies Institūta direktora vietnieks zinātniskos darbos prof. Rudolfs Egls. Viņa piegādes darba plānā ietilpst pētījums Latviešu dzejas

vesturiskā attīstība, kas domāts kā īpašs literatūrvēsturisks izsekojums par latviešu mākslas dzeju no tās sākumiem 16. g. s. līdz visjaunākajiem laikiem, dialektiski izvērtējot tās sabiedrisko un poētiskās raksturu par laikmetiem, virzieniem un arī atsevišķiem dzejniekiem. Liela uzmanība būs tam tiks veltīta latviešu dzejas angļānai vēsturiskās poētikas resp. tautas tradīciju, svešu ietekmju un patstāvīgu īpatību ziņā. Tāpat prof. R. Egles redakcijā kolektīvi tiks sastādīta Literatūras enciklopēdija, kas domāta kā rokas grāmata ne tikai pētnieciskam darbiniekam, bet arī literāram un vispār katras izglītības laukā. Tajā ietilpst summāras apceres vispārīgās un latviešu literatūras vēstures jautājumos, literatūras teorijā un ideoloģijā, līdz ar attiecīgu terminoloģisko leksiku. Darbs paredzēts 5 sējumos.

Atsevišķi šai grupā izdalāms vec. zinātniskā līdzstrādnieka A. Birkerta pētījums Marksistiskās ideoloģijas attīstība latviešu literatūras teorijā un kritikā.

Kā trešā pētniecisko darbu grupa Institūta literatūras daļā mināma Teātra vēsture un dramaturģija, kas par savas darbības mērķi likusi latviešu teātra un teātra repertuāra vēstures izsekojumu. Šie darbi doc. Kārļa Kundziņa un Kārļa Freinberga veikumā būs daļa no nāšu vispārējās gara un mākslas kultūras vēstures. Saurāks doc. K. Kundziņa pētījums Raiņa dramu tehnika pēc iespējas vispusīgi izsekos, kā Raiņa dramu tehnika kalpo viņa ideju drammas koncepcijas realizācijai.

Pie literatūras daļas kā atsevišķa palīgviensība pastāv bibliografijas un dokumentācijas nodaļa, kas docenta Kārļa Egles vadīta ceturtnā piegādē paredzējusi intensīvi strādāt savu bibliografisko darbu. Paredzēts izsekot un sastādīt bibliogrāfisku kartoteku par 20 latviešu un cittautu rakstniekiem, par marksismu un leninismu latviešu valodā, par Oktobra revolūcijas norisi, kā tā dokumentējusies sava laika periodikā, latviešu teātra attīstību, stāsta un romāna attīstību u. d. c.

Bez lielākajiem zinātniskajiem pētījumiem darbiem Institūta perspektīvajā plānā paredzētas atsevišķas literatūrvēstures, literatūrestētikas, literatūras ideoloģijas un poētikas problēmas, kas atrisināmas un apceramas. Vairāki darbi jau sākti vai arī nobeigti, tikai tie nebūs publicējami atsevišķi, bet katru gadu izdodamos Institūta rakstu krājumos.

Atsevišķā Institūta piegādes plāna nocaļā ietilpst latviešu un cittautu rakstnieku akadēmiski izdevumi un vēl neizdotu rakstu publicējumi (Raiņa, Maksima Gorkija kopoti raksti, Heines rakstu izlase, prof. A. Upiša rakstu kopojums «Realisms literatūrā», Šekspira darbi, prof. R. Egles redakcijā u. c.).

Savā rakstā kaut cik uzskatāmi mēģināju parādīt to darbu, ko ZA Valodas un literatūras institūts paredzējis veikt nākošajos piecos gados. Sevišķi literatūras pētniecībai stāv priekšā grūts un svarīgs uzdevums. Tagadējie principi un metodes stipri atšķiras no tām, kādas tika lietotas agrāk. Literatūra nav valrs no pašas dzīves attīstības atrauta zinātne, tā pētījama un izsekojama. Tādā veidā savu piegādes plānu veiks arī Valodas un literatūras institūts, allaž paturēdams prātā, ka katram darbam jābūt tādām, kas sekmētu mūsu garīgās dzīves augšanu un līdz ar to visas mūsu valsts labāku rtdienu.

Skaidrite Sirsone

DŽORDŽS HERBERTS VELSS

Nesen visā kulturalā pasaulē pieminēja ievērojamo angļu rakstnieku Džordžu Bernardu Šovu viņa 90. dzimšanas dienā, drīz pēc tam šķīrās no dzīves viņa laika un ideju biedrs, nepilnus 80 gadus vecais Džordžs Herberts Velss. Abi viņi jau jaunībā iesaistījušies sabiedriskās cīņās, ilgodamies labākas nākotnes, nebūdami mierā ar kapitalistisko iekārtu. Fabianisms, kam viņi abi bija sākumā pieķērušies, nelāva Šovam, un Velssam dažkārt nokļūt pie pazīstam slēdzieniem par metodēm un līdzekļiem, ar kādiem jāizcīnā jauna, labāka sabiedriska iekārta, bet viņu dedzība allaž bijusi liela, un progresīvā cilvēce abos viņos pamatoti saskata savus draugus.

Velss tēvs bija dārznieks, kam vēlāk piederēja Londonā neliela tirgotava. Tā drīzi izputēja un Velssam bija agrījāsāk domāt, kā nopelnīt dienisku maizi. Viņš bija izsūtāmais zēns, aptiekara mācekļs, pārdevējs veikalā, skolotāja palīgs. Vēlāk viņš jau gandrīz nosvērās uz zinātnieka karjeru, jo stipendija viņam pasīķīra ceļu uz Londonas augstskolu, kur viņš mācījās anatomiju, strādāja slavenā zinātnieka Tomasa Hakslija laboratorijā un kļuva jau par asistentu, bet drīz vien viņu aizrāva žurnālistika un rakstniecība. Taisn. Hakslija nāves gadā, 1895. iznāca Velss' pirmā fantastiskais romāns «Laika mašīna», un no tā laika Velss palicis uzticīgs literatūrai un aviāniecībai.

Slaveno Velssu padarīja zinātniski fantastiskie romāni un stāsti, kur tehnikas fantāzijas sajaucas ar sociālo utopiām. Bezgalīgās iespējas, kādas paver zinātnes un tehnikas attīstība, viņu valdzinājušas visu mūžu. Dažreiz viņš bijis galšredzīgs pareģis Edžigi Žil-Vernam. Romānā «Kad pamodīsies gulētājs» (1899) Velss pirmo reizi piemin aeroplānu, kas bija jauns vārds un jēdziens. «Atsvabinātā pasaulē» (1914) Velss runā par atomu enerģijas izmantošanu, kas tikai tagad sāk rast reālus veidus. Savās grāmatās «Laika mašīna», «Doktora Moro sala», «Neredzamais cilvēks», «Pasaulu karš», «Kāi pamodīsies gulētājs», «Pirmie cilvēki uz mēness», «Dievu barības», «Kometas dienas», «Karš gaisā» un daudzos īsākos stāstos Velss risina brīnišķīgas fantastiskās ainas, un lielu pievilcību tam, piešķir realisms ar kādu visos

sikumos aprakstītas lietas un notikumi, un arī humors, kas šos aprakstus padara dažkārt sevišķi dzīvus.

Cilvēces tehniskajam progresam Velss nesaskata robežas, zinātne viņa acīs ir visspēcīga, bet viņš tomēr nesaredz saulainas attīstības iespējas pašā cilvēku sabiedrībā. Cilvēks kļūst gudrāks, bet savu gudrību viņš izmanto, lai apspiestu citus. 802701. gadā, raksta Velss «Laika mašīna» dzīvo e-oji un morloki, — vieni vīrs, otri apakš zemes, vieni strādās, otri baudīs, un abus gaida gals. Vēlāk rakstnieka pesimisms vēl pieauga, lai arī pa vidu pazībēja gaišākas lappuses. Velss talants un zināšanas, apbrīnojamā prasme padarīt fantastiku reālu, viņa dedzīgā vēlēšanās izglābt cilvēci no katastrofām, nostāda viņu izcīlī vietā Vakarēiropas jaunlaiku rakstniecībā.

Daudz mazāk ārpus Anglijas un anglosakāu zemēm pazīst Velss' romānus, kuros viņš apraksta reālo angļu dzīvi 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. «Kipss» (1905.) ir pusautobiogrāfisks darbs, kurā Velss apraksta savu jaunību, grūtos mācekļa un pārdevēja gadus. «Tono-Bengejs» (1909.) Velss izsmēj angļu lauku aristokratiju un tirgonus. Zem mirdzošā karaļa kroņa viņš ierauga karaļi pašu mirušu, — zeltītā karaļa kariete ir iznīkstošās vecās Anglijas simbols.

Velss divas reizes bija Padomju Savienībā. 1920. gadā viņš satikās ar Leninu un savu ceļojumu aprakstīja grāmatā. Spidošais tehnikas fantasti nesaprata lielā Lenina reālās idejas, tās Velssam likās pārāk fantastiskas, elektrifikāciju viņš nosauca par utopiju. 1934. gadā Velss satikās ar Staļinu. Viņš gan atzina, ka daudzi saimnieciskie plāni jau realizēti, bet zinātniskā socialismā pamatus arī toreiz neizprata. 1945. g. jau slimības gultā, Velss atcerējies šo sarunu un atzina Staļina vārdu pareizību. Velss bija cerējis glābino no tehniskās inteliģences, bet atoma bumba likusi viņam atcerēties Staļina vārdus, ka no tehniskās inteliģences var gaidīt kā labu, tā ļaunu. Jau sarunā ar Staļinu viņš bija atzīnis, ka kapitalistiskai sistēmai nav nākotnes.

Allaž Velss bijis sīvs fašistu pretinieks. Novēlē «No zvaigznes dzimušies» (1937.) viņš fašismu raksturo kā rupju, zemu domu iemiesojumu. Spanijas tautas cīņā pret frankistiem Velss nostājās pret fašistiem. 1941. g. viņš skubēja angļus radīt otro fronti, 1944. g. protestēja pret angļu fašistu vadona Moseļa atbrīvošanu no cietuma, 1945. gadā pret dažu aprindu pretpadomju kampaņu Anglijā. Padomju žurnālists V. Rogovs 1945. gada vasarā apmeklēja slimo rakstnieku viņa Londonas dzīvoklī. Velss ar ārkārtīgu interesi, — stāsta Rogovs «Izvēstījas» slejās, — tautājis par Padomju Savienību un apsveicis demokrātijas uzvaru daudzās Eiropas zemēs. Viņš teicis: «Milzīgas pārmaiņas notiek uz mūsu mazās planētas. Tagad valrs nevar būt nevienas sīarptautiskās organizācijas bez PSRS. Jums ir miljoniem draugu visā pasaulē».

Latviešu lasītāji piedienojas krievu avīzes vārdiem par līdzjūtību angļi tautai, kas zaudējusi ievērojamu rakstnieku un dedzīgu fašistu pretinieku. Diemžēl, mums vēl pārāk maz krievu Velss' darbu tulkojumu. Cara un buržuāziskās Latvijas laikos Rīgas un provinces izdevēji uz viņa darbiem raudzījās tikai kā uz tirgus preci. Romāns «Kometas dienas» iznācis Kuldīgā 1910. g. burtnīcās ar sensacionāliem lūbenieciskiem virsrakstiem. Ir arī daži solīdi tulkojumi, bet latviešu lasītājs vēl gaida labu Velss' izlasi.

J. Sudrabkalns

Bloka piemiņas dienas Maskavā un Leņingradā

Maskavas Politehniskā muzeja lekciju zālē notika plašs PSRS Rakstnieku Savienības sarīkojums, kas bija veltīts A. Blokam sakarā ar viņa 25. gadu nāves dienu.

— Aleksandrs Bloks, — vakara ievadījuma runā teica Rakstnieku Savienības priekšsēdētājs N. Tichonovs, — ir liels dzejnieks. Ja apskata krievu dzejas kultūras visredzamākās parādības, šīs kultūras vēsturiskajā attīstībā un gājumā, tad Bloka vārds ierindojas tūlīt aiz Puškina, Leņmontova un Nekrasova vārdiem un pirms Vladimira Majakovska vārda.

Dzīvotāms sabiedrībā, kur ļaudis viēšas dzīves nozarēs bija pazaudējuši labu un ļauna kritēriju. Bloks prata saglabāt veselīgus, etiski augstus principus un ticību tautas spēkam un tās vēsturiskajiem likteņiem, kas tautas dzīvi ievirzīja jaunā gultnē. Dzejnieka varsmu spēku un dzīvīgumu ir pārbaudījis laiks. «Ritmi neizzudīs, jo tie ir, — kādreiz ir teicis Bloks, — tie tāpat kā laiks ir dzīvi savā tecejumā, savā ritumā.» Un šodien Bloka ritmi nerit mums garām, mēs no jauna tos atkal uzņemam savā sirdī, mēs no jauna un atkal jūtam istas neparejošas dzejas svaigumu un mākslas prieku.

Arī Leņingradas sabiedrība plaši atzīmēja Bloka piemiņas dienu, jo visa

Bloka dzīve un darbs ir cieši saistīti ar šo nemirstīgo pilsētu Nevas krastos.

PSRS Zinātņu Akadēmijas literatūras institūtā, Puškina namā, Bloka piemiņas atzīmēšanai plašā skaitā bija pulcējušies rakstnieki, zinātnieki un studējošā jaunatne.

Puškina namā sarīkota arī izstāde, kas raksturo Bloka dzīvi un darbu. Starp citu te ir interesanta nodaļa, kurā eksponēti materiāli par Bloka literārisko un sabiedrisko darbību pēcrevolūcijas laikā. Redzam, piemēram, mandatu, kas Blokam izsniegts kā Viskrievijas profesionālo dzejnieku savienības Petrograda nodaļas priekšsēdētājam. Mandatu parakstījis dzejnieku savienības priekšsēdētājs V. Brjusovs un goda priekšsēdētājs Lunačarskijs. Redzam arī Blokam izsniegto Mākslas nama biedru karti, ko parakstījis Gorkijs. Dzīļu iespaidu apmeklētājos atstāj izstādē ierīkotais Bloka darba kabinetā stūrtis.

Svinīgo sanāksmi Puškina namā ievadīja profesors I. Plotkins, raksturodams dzejnieka nozīmi un pastāstīdams par darbu, ko veic Institūta Bloka komisija. Pēc tam auditorijā noklausījās referātus — Vl. Orlova — «Bloka literārkā stila evolūcija», G. Gukovska — «Bloka radīšanas darba metode» un E. Gomberga — «Bloks un krievu māksla».

A. Skrida.

